

Dr hab. Artur Dariusz Kubacki, prof. UKEN

Kraków, 17.12.2025 r.

Kierownik Katedry Językoznawstwa Niemieckiego

Instytut Neofilologii (filologia germańska)

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej magistra Kamila Iwaniaka pt.

Humor w perspektywie kulturowo-językowej.

Strategie konstruowania treści humorystycznych

w niemieckich oraz brytyjskich programach typu panel show

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2025, s. 176

Zgodnie z dobrymi praktykami recenzenckimi oświadczam, że w odniesieniu do przedmiotowej recenzji nie występuje jakikolwiek konflikt interesów. Nie łączą mnie z mgrem Kamilem Iwaniakiem żadne związki rodzinne, pokrewieństwo ani zależności służbowe, które uniemożliwiłyby mi przygotowanie recenzji. Ponadto nigdy nie publikowałem z nim jako współautor jakichkolwiek tekstów naukowych ani popularnonaukowych.

Przedstawiona do recenzji praca doktorska pt. *Humor w perspektywie kulturowo-językowej. Strategie konstruowania treści humorystycznych w niemieckich oraz brytyjskich programach typu panel show* została napisana przez mgra Kamila Iwaniaka w 2025 r. pod opieką naukową dr hab. prof. UŚ Iwony Wowro i przedłożona do procedowania na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Doktorant jest mi znany z wielu publikacji, z którymi zapoznałem się w ramach przeprowadzanej kolegiąlnie w 2022 r. oceny śródkresowej doktoranta w Szkole Doktorskiej UŚ, w której miałem przyjemność uczestniczyć jako ekspert zewnętrzny. Dlatego na jego dorobek naukowo-badawczy mogę spojrzeć holistycznie od momentu podjęcia przez niego studiów doktoranckich do momentu uwieńczenia badań w formie rozprawy doktorskiej.

Pracę doktorską mgra Kamila Iwaniaka przeczytałem z dużym zainteresowaniem. Jest to obszerne i nowatorskie opracowanie o wyraźnie interdyscyplinarnym charakterze, wpisujące się w nurt współczesnych badań nad językiem, kulturą i poznaniem, ze szczególnym uwzględnieniem zjawisk humorystycznych realizowanych w komunikacji mówionej. Autor podejmuje problematykę humoru jako fenomenu językowego i kulturowego, która – mimo swej powszechności w praktyce komunikacyjnej – wciąż pozostaje obszarem trudnym metodologicznie do zbadania i nie w pełni zagospodarowanym, zwłaszcza w odniesieniu do spontanicznego humoru mówionego.

Przypomnijmy, że badania nad humorem rozwijały się dotąd głównie w obrębie psychologii, filozofii, socjologii oraz klasycznej humorologii, natomiast ich systematyczna integracja z instrumentarium językoznawczym – w szczególności pragmalingwistycznym i kognitywnym – jest zjawiskiem relatywnie młodym. Istotny wkład w lingwistyczne badania nad humorem wnieśli m.in. semantyczna teoria humoru Victora Raskina oraz ogólna teoria humoru werbalnego Victora Raskina i jego ucznia Salvatora Attardo, które stały się punktem odniesienia dla licznych późniejszych analiz. W ostatnich dwóch dekadach obserwuje się wzrost zainteresowania humorem w badaniach językoznawczych, w tym w perspektywie dyskursu, komunikacji międzykulturowej oraz lingwistyki kognitywnej, co znajduje odzwierciedlenie w obszernej i starannie dobranej bibliografii Doktoranta.

Na tle dotychczasowego stanu badań rozprawa mgra Iwaniaka wyróżnia się jednak zakresem, nowatorskim tematem, spójnością koncepcyjną oraz oryginalnością przyjętego podejścia metodologicznego. Autor podejmuje bowiem próbę całościowego opisu spontanicznego humoru mówionego w brytyjskich i niemieckich programach typu panel show, łącząc klasyczne teorie humorologiczne z osiągnięciami pragmalingwistyki, etnolingwistyki i lingwistyki kognitywnej ujętymi w ramy lingwistyki kulturowej. Nie zapomina przy tym o dorobku polskich uczonych, takich jak Jan Tokarski czy Jerzy Bartmiński, w zakresie użytecznej dla badań Doktoranta teorii językowego obrazu świata. Szczególnie cenne jest zaprojektowanie autorskiego, hybrydowego modelu analitycznego, który umożliwia wielopłaszczyznową analizę aktów mowy o potencjale humorystycznym z uwzględnieniem zarówno ich struktury językowej, jak i kulturowo uwarunkowanych procesów poznawczych po stronie nadawcy i odbiorcy.

Należy podkreślić, że choć humor był już przedmiotem licznych opracowań cząstkowych, to brakuje w lingwistyce kompleksowych, porównawczych analiz spontanicznego humoru mówionego osadzonych w konkretnym gatunku medialnym i prowadzonych równolegle w dwóch przestrzeniach językowo-kulturowych. Tym samym temat podjęty przez Doktoranta wypełnia istotną lukę badawczą, a uzyskane wyniki mają znaczenie nie tylko dla lingwistyki humoru, lecz także dla badań nad dyskursem medialnym, komunikacją międzykulturową oraz kognitywnymi podstawami języka.

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska liczy 176 stron komputeropisu. Praca obejmuje trzy zasadnicze części: teoretycznowprowadzającą, metodologicznoteoretyczną oraz empirycznoanalityczną. Są one uzupełnione o obszerną bibliografię i zestaw materiałów źródłowych. Każda z części jest podzielona na rozdziały, podrozdziały oraz jednostki niższego rzędu. Zachowano odpowiednie proporcje w podziale treści badawczych, tj. stosunek części teoretycznej do części analitycznej uznaję za właściwy. Struktura pracy jest przejrzysta, logiczna i spójna. Szkoda, że nie przewidziano dla każdego głównego rozdziału rozprawy syntetycznego podsumowania, chociaż w rozdziale czwartym znajdziemy szczegółowo omówione wnioski z przeprowadzonego badania i dalsze perspektywy badawcze.

W rozdziale pierwszym (*Uwagi wstępne*) przedstawiono humor jako obiekt badań interdyscyplinarnych, przy czym wskazano na jego powszechność w komunikacji społecznej oraz trudności definicyjne wynikające z wielowymiarowego charakteru zjawiska. Rozdział ten pełni funkcję wprowadzającą i porządkującą, a także zawiera zarys struktury pracy oraz określenie głównych założeń badawczych.

Rozdział drugi ma charakter rozbudowanej części metodologicznoteoretycznej i poświęcony jest biologicznym oraz kulturowym uwarunkowaniom języka i humoru. W jego pierwszej części omówiono wybrane modele komunikacji oraz kluczowe zagadnienia pragmalinguistyki, takie jak teoria aktów mowy, emocjonalność i wartościowanie w języku, rola reguł konwersacyjnych, implikatur i presupozycji, a także humor jako przestrzeń detabuizacji. Następnie zaprezentowano relacje język–kultura–biologia, ze szczególnym uwzględnieniem humoru w kontekście kompetencji interkulturowej oraz problematyki językowego obrazu świata. Kolejne podrozdziały wprowadzają perspektywę lingwistyki kulturowej, łączącej założenia lingwistyki kognitywnej z podejściem kulturalistycznym, w tym koncepcje poznania ucieleśnionego, domen kognitywnych, metafory poznawczej, integracji pojęciowej oraz memów kulturowych. W dalszej części rozdziału podjęto próbę terminologicznego uporządkowania pojęć humoru, komizmu i śmiechu, zaprezentowano ich funkcje, formy i style, a także omówiono współczesne teorie humorologiczne, w szczególności wspomnianą już przeze mnie semantyczną teorię humoru oraz ogólną teorię humoru werbalnego.

Rozdział trzeci stanowi część empiryczną pracy i poświęcony jest analizie wybranych fragmentów brytyjskich i niemieckich programów typu panel show. Rozdział ten rozpoczyna się od opisu przebiegu badań oraz zastosowanej metody analizy, po czym następuje szczegółowa analiza strategii humorystycznych w programach brytyjskich (*WILTY = Would I Lie to You?* i *QI*) oraz niemieckich (*Genial daneben* i *Dings vom Dach*). Materiał badawczy tworzy korpus 200 pulsów: 100 z programów anglojęzycznych i 100 z niemieckojęzycznych. Analizie poddano akty mowy o

intencjonalnie budowanym potencjale humorystycznym, osadzone w konwencji telewizyjnej rundy dyskusji i często przyjmujące formę rozbudowanego dowcipu. Autor odwołuje się do definicji dowcipu jako celowego przejawu komizmu o wielopłaszczyznowej semantyce oraz do warunków rozumienia humoru, podkreślając znaczenie wiedzy współdzielonej, referencji kulturowych oraz oczekiwanej wspólnoty wartości i emocji między nadawcą a odbiorcą.

Ostatnie podrozdziały zawierają refleksje analityczne i wnioski, obejmujące zarówno ogólne mechanizmy spontanicznego humoru mówionego w programach panel show, jak i ustalenia porównawcze dotyczące specyfiki humoru brytyjskiego i niemieckiego, a także uwagi końcowe i perspektywy dalszych badań.

Przechodząc do oceny rozprawy doktorskiej mgra Kamila Iwaniaka, pragnę już na wstępie zauważyć, że temat i zakres badawczy odpowiadają w pełni wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim. Doktorant prawidłowo definiuje cel badawczy (w rozdziale 1, podrozdział 2: *Zarys struktury pracy*) i konsekwentnie go realizuje w poszczególnych rozdziałach dysertacji. Rzeczowo relacjonuje i przytacza poglądy innych badaczy i wykorzystuje je na własne potrzeby interpretacji i analizy wyników. Przeprowadza konstruktywną krytykę prezentowanych poglądów i wyciąga słuszne i logiczne wnioski. W mojej opinii do szczególnych zalet rozprawy doktorskiej należą:

1. interdyscyplinarny, a zarazem spójny charakter pracy, łączący osiągnięcia różnych lingwistik, w tym m.in. humorologii, etno- i pragmalingwistyki, kognitywistyki, lingwistyki kulturowej;
2. oryginalność ujęcia problematyki badawczej, polegająca na skoncentrowaniu się na spontanicznym humorze mówionym analizowanym w konkretnym, naturalnym gatunku medialnym, jakim są programy typu panel show, co stanowi istotne uzupełnienie dotychczasowych badań nad humorem;
3. świadome zakorzenienie analiz w uznanych teoriach językoznawczych, w szczególności w semantycznej teorii humoru Raskina (SSTH) oraz ogólnej teorii humoru werbalnego (GTVH), które Autor umiejętnie rozwija i adaptuje do własnych celów badawczych;
4. wypracowanie autorskiego, hybrydowego modelu analitycznego, integrującego opis pragmalingwistyczny z narzędziami kognitywno-kulturowymi (m.in. metafora poznawcza, amalgamacja pojęciowa, sieciowy model znaczenia), co znacząco zwiększa wartość metodologiczną rozprawy;
5. staranny i reprezentatywny dobór materiału badawczego, obejmującego porównywalny korpus brytyjskich i niemieckich programów panelowych;

6. umiejętne połączenie analizy jakościowej z elementami analizy ilościowej, co pozwala nie tylko na pogłębioną interpretację wybranych przykładów, lecz także na uchwycenie ogólnych tendencji w kształtowaniu spontanicznego humoru mówionego;
7. wysoki poziom kompetencji analitycznych Autora, przejawiający się w precyzyjnym identyfikowaniu mechanizmów inkongruencji, strategii humorystycznych oraz relacji między formą językową a efektem komunikacyjnym;
8. walory komparatystyczne pracy, umożliwiające sformułowanie pogłębionych wniosków dotyczących podobieństw i różnic między brytyjskim i niemieckim humorem mówionym, przy koncentracji na aspekcie logiczno-językowym, a nie wyłącznie tematycznym;
9. przejrzysta struktura i logiczna kompozycja rozprawy, w której część teoretyczna konsekwentnie przygotowuje grunt pod analizy empiryczne, a wnioski są jasno powiązane z postawionymi pytaniami badawczymi;
10. znaczenie aplikacyjne pracy, wynikające z możliwości wykorzystania zaproponowanego instrumentarium badawczego w dalszych badaniach nad humorem, dyskursem medialnym oraz komunikacją międzykulturową, zwłaszcza na potrzeby glottodydaktyki.

Reasumując: rozprawa stanowi wartościowy i oryginalny wkład w badania nad spontanicznym humorem mówionym i wypełnia istotną lukę badawczą poprzez analizę rzadko dotąd eksplorowanego gatunku, jakim jest panel show. Autor w sposób kompetentny i przekonujący wykazał kulturową specyfikę strategii humorystycznych, potwierdzając, że mechanizmy konstruowania humoru w programach brytyjskich i niemieckich nie są tożsame, co stanowi ważny argument na rzecz traktowania humoru jako zjawiska głęboko osadzonego w danej wspólnocie kulturowo-językowej.

W pracy nie stwierdzam żadnych poważnych deficytów. Jedynie w części teoretycznej można byłoby odnieść się do artykułu Mehmeta A. Icbaya i Timotheo Koschmanna z 2022 r. pt. *Laughing alone and laughing together in panel meetings: laughter as an interactional accomplishment during negotiation talk*, opublikowanego na łamach czasopisma *Humor: International Journal of Humor Research*, który – mimo że dotyczy innego typu sytuacji panelowej – mógłby stanowić interesujące uzupełnienie rozważań nad interakcyjnym i sekwencyjnym wymiarem śmiechu w wieloosobowych formatach komunikacyjnych. Ponadto pożądane byłoby dogłębne zdefiniowanie jednostek poddanych analizie, zwanych za Danutą Brzozowską (2000) „pulsami”. Z przedstawionego na stronie 81 opisu przebiegu analizy nie wynika w sposób wystarczająco jednoznaczny, czym dokładnie jest „puls” jako jednostka analityczna oraz jakie są precyzyjne relacje między pojęciami „puls”, „epizod” i „runda”. Choć sugeruje się, że runda ma charakter nadrzędny, a puls stanowi jej element składowy,

brak wyraźnych kryteriów delimitacji tych jednostek utrudnia jednoznaczne rozróżnienie ich zakresu i funkcji w analizie.

Na koniec warto dodać, że rozprawa doktorska napisana jest wartkim stylem naukowym, zasadza się na solidnych podstawach lingwistycznych i niewątpliwie posiada walory naukowe. Doktorant wykazał się bardzo dobrą umiejętnością redagowania prac naukowych. Zarówno obudowa pracy (tj. przypisy, bibliografia), jak i jej rdzeń nie budzą zastrzeżeń. Zasadniczo rozprawę przygotowano starannie pod względem językowym i redakcyjnym, choć bibliografia wykazuje drobne mankamenty edytorskie (np. brak justowania, niejednolita interpunkcja przy zakresie stron oraz po roku wydania, wyróżnienia tytułów: i kursywą, i w cudzysłowie, niepodawanie pierwszych imion autorów cytowanych prac, co często jest stałym niedostatkim współczesnych prac doktorskich). Język rozprawy jest bogaty w leksykę i frazeologię naukową oraz terminologię specjalistyczną i jest poprawny pod względem składniowym. W pracy widać erudycję Autora i dużą swobodę w posługiwaniu się językiem ojczystym.

W podsumowaniu pragnę stwierdzić, że przedłożona do recenzji praca doktorska pt. *Humor w perspektywie kulturowo-językowej. Strategie konstruowania treści humorystycznych w niemieckich oraz brytyjskich programach typu panel show* spełnia warunki określone w artykuale 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, podejmuje aktualny i ważny temat badawczy, wypełnia lukę badawczą oraz otwiera nowe perspektywy dla komparatystycznych badań lingwistycznych dotyczących konstrukcji wypowiedzi żartobliwych. Tym samym uważam, że omawiana rozprawa doktorska odpowiada wszelkim wymogom stawianym tego typu pracom i **wnoszę o dopuszczenie magistra Kamila Iwaniaka do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.**

.....

Dr hab. Artur Dariusz Kubacki, prof. UKEN